

**Azerbaycan ve Türkiye’de Koroğlu
Destanının Karşılıklı Analizi**

Seher ATMACA

Yrd.Doç.Dr, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

zseher@gmail.com

Öz: Koroğlu Destanı Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetlerinin ortak kültürleri arasında yer alan çok önemli bir kahramanlık destanıdır. Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Tacikistan’ın yanı sıra Gürcistan ve Bulgaristan’ın da Koroğlu destanları var. Araştırmada araştırmacı hem Koroğlu Destanı’nın Azerbaycan ve Türkiye’deki kollarını analiz etmeye çalışarak benzer ve farklı yönlerini, hem de destanda kullanılan birçok ozan âşık havasını araştırarak onların musiki dili özelliklerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Yazar, Koroğlu Destanı, gerek Azerbaycan kaynaklarında gerekse Türkiye’deki kaynaklarda, bazı mekân, isim ve ağız farklılıkları haricinde birbirlerine ne kadar yakın olduklarını görmüştür. Koroğlu ister destan kahramanı olsun, ister bu mahlasta çalıp söyleyen bir âşık olsun geçmişten günümüze kalan Anadolu’nun ve bütün Türk dünyasının ortak kahramanlarından.

Anahtar Kelimeler: Koroğlu, destan, kahraman, Çamlıbel, kırat, yılki

**A Comparative Analysis About Koroğlu
Epics in Azerbaijan and Turkey**

Abstract: Koroğlu Epic of is a significant epic of heroism among common cultures of the Turkish Republicans in the Middle Asia. Georgia and Bulgaria, as well as Turkey, Azerbaijan, Turkmenistan Uzbekistan Kazakhstan and Tajikistan, have Koroğlu epics. In this study the researcher tries to present both Koroğlu Epic’s similar and unsimilar sides by analyzing its branches in Turkey and in Azerbaijan and the language features of melodies of many minstrels by studying the ones used in the Epic. The writer understood that either in the Turkish sources or in Azerbaijan sources Koroğlu epics are very close to each other except some places, names and local languages. Koroğlu whether an epic hero or a minstrel singing with this pseudonym is one of ancient common heros of Anatolia and all Turkish world.

Key Words: Koroğlu, epic, hero, Çamlıbel, White Horse, Free Horse

GİRİŞ

Köroğlu Destanı Türk Dünyasının ortak destanıdır. Bu destan aynı zamanda Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinin de ortak kültürleri arasında yer alan çok önemli bir kahramanlık destanıdır. Türkiye, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan'ın yanı sıra Gürcülerin, Bulgarların da Köroğlu destanları var. Köroğlu hem yiğit kişiliği hem de âşık kişiliği ile öne çıkarak hakkı ve hukuku çiğnenen halkın yardımcısı, zalimlerin ise amansız düşmanı olmuş bir kahramandır. Türk dünyasında yaygın olan Köroğlu Destanı ve bazı makalelerde Azerbaycan ve Türkiye'deki varyantlarını analiz etmeye çalışacağız. Destanlarda ve makalede Köroğlu Destanının benzer ve farklı yönlerini ortaya koymakla birlikte aynı zamanda destanda kullanılan birçok ozan âşık havalarını araştırarak onların musiki dili özelliklerine de dikkat etmeye çalışacağız. Bu musikilerde daha çok kahramanlık, mertlik, cesaret iyimserlik özelliklerini abartılı bir şekilde kendisini göstermesini hissetmek mümkündür. Aynı zamanda makalede Köroğlu mevzusunu buradaki âşık havaların profesyonel musiki (çoksesli) üretkenlikle istifade olunması problemlerine yer vermeye çalışacağız.

Türk Dünyasının ortak kahramanı Köroğlu her ülkede gerek yazılı kaynaklarda gerekse gezici destan anlatıcıları (Köroğluhanlar) tarafından anlatılmasından kaynaklanan bazı farklılıklar olmasına rağmen genel bütünlük içerisinde düşündüğümüzde Köroğlu ne kadar ortak kahramanımız ise Köroğlu destanları da isim ve mekânlar farklı olsa da anlatılan konu aşağı yukarı aynıdır.

Köroğlu Destanı özellikle Türk Cumhuriyetleri arasında öylesine benimsenmiş, öylesine iç içe girmiştir ki, dipsiz bir kuyu gibi bu mevzunun içine dalabilen herkese birazcık Köroğluşünaslığı bulaşıyor.

Biz de Köroğlu Destanı ile ilgili Türkiye'deki ve Azerbaycan'daki kaynaklar incelediğimizde; Köroğlu Destanı'nın büyük bir ırmak gibi yüzyıllardır gönül coğrafyalarına akıp durduğunu gördük. Bu kültür ırmağı öyle bir ırmak ki her ülke hatta her şehir bu ırmaktan daha fazla faydalanmak ve bu kültürü benimsemek için adeta birbirleriyle yarıştıklarını gördük.

KÖROĞLU DESTANININ AZERBAJCAN VE TÜRK CUMHURİYETLERİNDEKİ BAZI ANLATMALARI

Koroğlu Destanı Türk Dünyasının ortak destanlarından en önemlisidir. Belki de bu destan gezici Koroğluhanlar tarafından şehir şehir gezilerek bu destanın Türk toplumu arasında çeşitli varyantlarının oluşmasına da vesile olmuştur. “Aslında bir destan olarak değerlendirilmesini daha doğru bulduğumuz Koroğlu, Koroğlu, Kuroğlu, Göroğlu vb. adlarını taşıyan bu uzunlu kısıklı anlatılar topluluğun benzer metinler içindeki “tek” olduğu, Türk toplumlarının birçoğunda varlık gösterdiklerini, Türkiye, Azerbaycan, İran, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan, Türkmenistan yanında Ermenistan ve Gürcistan’da hikâyenin yaygınlık kazandığı, varlığını koruduğunu biliyoruz. Diğer Türk destanlarının popüler yayınlar ya da akademik araştırma ve yayınlar dışında ait oldukları ülke sınırlarını geleneksel anlamda aşamadıklarını görmekteyiz. Koroğlu Destanı (ya da hikâyesi) ise hem geleneksel anlatı hem de metin neşri ve akademik araştırmalar bakımından oldukça yaygındır.” (Koz 2014:356)

“Koroğlu Destanı’nın halk arasında derlenmiş ilk Türkçe yayını Mir Babaoğlu Hasan Molla tarafından yapılmış, Halkıyat-ı Koroğlu Sultan ve Hakıyat-ı Gayvazhan adı ile yayımlanmıştır. Koroğlu Hikâyeleri Türkiye dışında bütün Türk cumhuriyetlerinde ve topluluklarında, Türklere komşu olan halklar Ermeni, Gürcü, Tacikler, Fars vb. arasında da anlatılmaktadır. Koroğlu hikâyelerinin iki büyük varyantı vardır. Doğu ve Batı varyantları, bu anlatılarda, Koroğlu’nun ilk kolundan son koluna kadar pek çok farklılıklarının olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.”(acikogretimedebiyat.com) Koroğlu Destanı’nda mekân ve şahıs isimleri değişse de destanın asıl unsurunu oluşturan konular üç aşağı beş yukarı birbirine benzer. Koroğlu Destanı’nın Türkiye ve Azerbaycan varyantları birbirine çok yakındır.

Bolu Beyi, iyi cins dört ata sahiptir. Ne var ki, her birinin bir kusuru vardır. Seyisi Baytar Ahmet’ten kendisine iyi bir at bulmasını ister. Baytar Ahmet, haftalarca at arar, sonunda bir kervanda gördüğü altı aylık bir kısrağı alıp Bolu Beyi’ne getirir. Çok cılız olan bu tayı Bolu Beyi beğenmez, hiddetlenip Baytar Ahmet’in gözlerine mil çektirir. Ahmet’in oğlu Ali, dört yıl boyunca kırata bakar. Kırata, eşsiz bir at olur. Bolu Beyi’nin yanına gidip meydan okur. Bolu Beyi’i arkasından atlılar gönderirse de hiç birisi onu yakalayamaz. Ali, artık Koroğlu olarak bilinir. Koroğlu, Çamlıbel’i kendisine mekân olarak tutar. (Kaya 1997:4)

Ne zaman yaşadığı kesin olarak belli olmayan Koroğlu, Anadolu’da hâlâ 24 kol halinde yaşamakta olan halk hikâyesinin kahramanıdır. Asıl adı

Ruşen Ali'dir. Babası bir rivayete göre İran Şahı, bir rivayete göre İstanbul Padişahı, Bolu Bey'i yahut Erzurum Bey'i tarafından gözlerine mil çektirilmek suretiyle kör edilmiştir. Köroğlu'nun hayatı babasının öcünü almak çabalarıyla geçmiştir. (Kutsi 1978:133) Azerbaycan rivayetinde ise bu konu şöyle anlatılır.

Köroğlu (ismi Ruşen) Teke kabilesindedir. Babası Mirza Sarraf, Türkistan padişahı Murat'ın at sürülerini idare eder. Bir gün sürüler Ceyhun kenarında iken nehirden bir at çıkıyor. İki kısrağa aşıyor. Mirza Sarraf bunlara damga vuruyor. Bir müddet sonra bunlardan doğan tayları padişaha hediye ediyor. Görünüşte pek kötü olan bu atların hediyesi padişahı kızdırıyor ve Mirza Sarraf'ın gözlerinin oydurulmasına sebebiyet veriyor. O zaman dokuz yaşında olan Ruşen çok müteessir oluyor. Babası onu teselli ediyor. Ona, büyük bir kahraman olacağını rüyasında gördüğünü haber veriyor. (Boratav 2009:27,28) Özbekistan rivayetinde; Köroğlu bir mezarda (kûr) doğduğu için bu ismi almıştır. Ona can, mezar içinde gelmiş, mezar ona ana olmuştur. Yedi yaşında "dürr-i nihan" ona girmiş yani Köroğlu bütün esrarı öğrenmiştir. Çembil-Bil şehrinde evvela Ağalık Han, sonra Cıgalı Han, nihayet Köroğlu Sultan hüküm sürmüşlerdir. Fakat Köroğlu da müstakil bir sultan değildir; o bir Tarhan'dır sonra kendisinin emrinde de doksan tane Türkmen Beyi vardır. Köroğlu Çembil-Bil'de kale yaptırır, şehri abat kılar; otuz yaşında ve kırk yaşında "Kırk Çihlten", "On İki İmam" ve "Hızır"la görüşen Köroğlu büyük bir şöhret kazanır. (Boratav 2009:37)

Köroğlu Destanı Türk Dünyasının en önemli destanları arasında yerini alır. Bundan dolayı Köroğlu Destanı varyantlarının hangisini okusak birbirlerine bezerliklerini görürüz.

"Köroğlu Destanı'nın Türkmen varyantında mezarda doğan Köroğlu, çocukluk çağlarında yaptığı yaramazlıklar ve diğer çocuklara verdiği zararlardan ötürü halkın gözüne batmaya başlar. Dedesi Cıgalı Bey, torununun başına bir hadise gelmesinden çekinerek, Rum vilayetine gider. Orada Hünkâra seyislik yapar. Hünkârın talebi üzerine iyi bir cins at bulur. Fakat Hünkâr bu zayıf atı beğenmeyince Cıgalı Bey'in gözlerini oydurur. Bunun üzerine genç Köroğlu ve dedesi, Kıratla birlikte ülkeyi terk eder. Erenlerin bade içirmesi üzerine hükümlüğe layık bulunan Köroğlu, onların işaretiyle Çandibil'e gider ve kırk yiğidi çevresine toplar. Köroğlu, halkının başına geçer, daha sonra evlenir. Ardından Çandibil'den seferler düzenlemeye başlar. Onun gittiği yerler arasında Kafkas ülkeleri de vardır. Bunlardan özellikle Gürcistan dikkati çeker." (Gökçimen 2014:217)

Bir başka Azerbaycan rivayetinde ise Köroğlu'ndan şöyle bahsedilir.

S. Atmaca Azerbaycan ve Türkiye’de Köroğlu Destanının...

Yedi bin yedi yüz yetmiş yedi oğlun babası olan Koç Köroğlu’nun deli gönlü onlara bakınca coşup taşmıştır. Babası Alı kişiden aldığı sevgiyi, yedi bin yedi yüz yetmiş yedi yere bölmüştü. Bu sevginin sıcaklığı tekçe Çenlibel yiğitlerine değil, bizim ellere bile yetmişti. Bizim ellerde söz sanatkârına, saz ustasına, elin duygusunu, acısını, sevincini, gün-güzeranını bilene “el atası” değilmiş, “âşık elin atasıdır” deyimi dilden- dile düşmüştür. El babası Dede Elesger’den:

Zenginle dost olub, fakire gülme,

Çok da havalanıp coşma dünyada.

El seni isteyip gabağa çekse,

Ağır ol, alçağa düşme dünyada!

Koç Köroğlu’nun erlik-erdemlik dünyasından bir ses gelir:

Yaz olsun, erisin dağların karı,

Gözüme görünsün gardaşım dağlar!

Misri kılınc oynar al kan içinde,

Düşer sende gati savaşım dağlar! (Veliyev 1980:16) Zaman zaman

Köroğlu’nun bir kahraman, gezici âşık ya da şair olduğu da tartışılmıştır.

Köroğlu, yiğitlik, öç alma, savaş, hasret, aşk, Kırat’ına övgü, yaşlılık hüznü ve buna benzer duygularını güçlü şiir diliyle söylemektedir. Şüphesiz o destanın oluşmasında, birçok şairlerin katkıları vardır. 16. Yüzyılın son dönemlerinde adı geçen Köroğlu şair de, o destana renk ve söz veren şairlerden biri midir? Yoksa bir şair, hayran olduğu o destan kahramanının adını kendisine “mahlas” mı seçmiştir. Bu konu çok iyi bilinmiyor. Yalnız, adı geçen o Köroğlu’nun şiirleri de, ünlü destan kahramanlarımızın kimi koçaklama, kimi âşıkane olan üslubuna aykırı düşmüyor. (Kabaklı 2006:61) Bazı destanlarda hakikaten tarihte yaşamış şahsiyetin adı ile yücelen kalıcı şiirler aynı destanın esasını teşkil ediyor. Köroğlu destanının meydana gelmesinde birçok âşık ve âşık mektebinin büyük rolü olmuştur. (İsmayılov 2002:51)

KÖROĞLU’NUN KIRATI

Bolu Bey’i at meraklısı bir beydir. Atçılıkta usta olan seyisi Yusuf’u güzel ve cins bir at bulmak üzere başka yerlere gönderir. Yusuf günlerce gezdikten sonra obanın birinde istediği gibi bir tay bulur. Bu tayı doğuran kısrak, Fırat kıyısında otlarken ırmaktan çıkan bir aygırla birleşmiştir. Bu tay ondan olmuştur. Irmak ve göllerin dibinde yaşayan aygırlardan olan bu taylar çok değerli, iyi cins at olarak kabul edilirler. (Artun 2008:246) Köroğlu’nun babası Uruşan (Rövşen, Ruşen) Baba; Yusuf, Deli Yusuf veya Ali’dir. Uruşan Baba veya Deli Yusuf pek çok varyantta Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı Kolu’nda görülmekte ve kısa bir süre sonra da ölmektedir. Osmaniye ilinin Kadirli

ilçesinin Bekerece Köyü'nden olan Yusuf Sıra'ya göre Köroğlu'nun babası Baytar Ahmet'tir (Alptekin 2011:91)

Koca Yusuf bir gün yıldı sürüsünü deniz kıyısında otlatırken, bir ağaca yaslanıp atlarını seyrediyordu. Ne oldu ne olmadı birden bire ortalık karıştı, deniz kudurdu. Bir kaç dakika böyle devam ettikten sonra birden gümbürtü kırıp diye kesiliverdi. Denizin üstünde beyaz bir at başı gözüktü. Suyun yüzünden uçarcasına kıyıya doğru gelmeye başladı. Denizden toprağa ayak basınca silkindi etrafına baktı, ötede onu seyreden boz kısırağa doğru koştu. Bunu gören Koca Yusuf delicesine sevindi. Artık deniz aygırından bir kulunu olacaktı. Zaman gelip yetişti. Boz kısırağın tayı doğdu. Doğarken Koca Yusuf onu önlüğüne tuttu. Tayın ayaklarını üç gün toprağa değdirmeydi. (Kemal 1987:13) Azerbaycan'da Alı Kişi (Alı adında bir insan) Destanı'nda da Köroğlu'nun babasının adları birbirlerini tutmasa da anlatılan konu üç aşağı beş yukarı aynı konudur.

Alı kişi neçe yıllar Hasan Han'a yıldı topladı. Her seher tanyeri ağarırken yıldıyı otlatmaya götürürdü. Dağlarda Alı kişinin ayağının değmediği yer yoktu. Alı kişi bir gün yıldıları sürüp deniz kenarına götürmüştü. Atlar deniz kanarında otlatırken Alı kişi de bir kenara söykenmişti. Bir de baktı ki denizden iki at çıktı. Alı kişi derya atı olduğunu işitmişti ama hiç görmemişti. (Abbaslı/Abdulla 2005:49) Bir başka rivayette ise; konu yine buna yakın bu defa da sudan çıkan aygır: "Azerbaycan rivayetinde kırat Aras'tan çıkan aygırdan doğan iki taydan birisidir." (Özkan 1997:230)

Anadolu'ya dönelim Köroğlu'nun babası nasıl anlatılıyor: Köroğlu'nun babası Acemistan'da baytardı. Baytarlıkla her memleketi dolaşırdı. Bir gün Rumeli'ne, Silistre şehrine gitti. Bu şehrin Hasan Paşa adında bir kumandanı vardı. Hasan Paşa'nın mahiyetindeki baytarlar Hasan Paşa'nın kısırağına; "bu kısırağın üstüne kısırak gelmez" diye methediyorlardı. Yabancı bir baytarın geldiğini duyunca: "Biz iyi diyoruz bir de ona gösterelim, bakalım ne diyecek?" diye Paşa'ya söylerler. Paşa emreder baytar gelir, Paşa: "Bu kısırak iyi mi kötü mü?" diye sorar. Baytar: "Efendim ziyansız ama bu kısırakta eşek cinsi var" der. Paşa: "Atta eşek cinsi nasıl olur?" Baytar: "Eşek cinsi olan at suya vardığı zaman ön ayakları suya dokunur dokunmaz işer." Paşa bu kısırağı suya çektirir, hakikaten de işer. Baytara başka sorularda sorar. Arabistan'a gönderir. Baytar Arabistan'da gezerken biri kır, biri doru fakat gövdeleri yaradan uyuzluktan dökülen iki ata müşteri oldu, bu taylar deniz aygırlarındandı... Baytar atları alıp Silisreye geldi. Hasan Paşa'nın baytarları "böyle uyuz hayvanları ne diye alırsın" diye baytarı payladılar. O da: "Ben bunları beğendim" dedi. Bunun

S. Atmaca Azerbaycan ve Türkiye’de Koroğlu Destanının...
üzerine Hasan Paşa: “Öyle ise gözlerini çıkarın, tayları verin eline, gitsin” dedi.
(Elçin 1997:2)

Bolu Bey’in atlarının tarifi Osmanlı sarayında da konuşulmaya başlandı. Padişah Seyisbaşını çağırıp onu Bolu Bey’ine gönderdi. Ondan seçme üç at istedi. Bolu Bey’i, Koca Yusuf’u yanına çağırıp yılıkdaki en seçme atlardan üçünü seçip getirmesini söyledi. Koca Yusuf yılıkaların içinde at ararken devamlı aklından deniz aygırından töreyen üç tay geçti. Onları alıp Boyu Bey’in huzuruna geldi. Bolu Bey’i baktı ki bu taylar ayakta duracak halde değil; kendisiyle alay edildiğini düşünüp Koca Yusuf’a kızdı ve gözlerine mil çekti. Dünya ışığına hasret kalan Koca Yusuf, evine döndü. Birkaç gün geçtikten sonra oğlu Ruşen Ali’yi yanına çağırır Bolu Bey’e gidip o kötü tayı istemesini söyledi. Bolu Bey, Ruşen Ali’yi görünce; “ne istiyorsun Koroğlu” dedi. Ruşen Ali de “babam o kötü kır tayı istedi.” Bey: “şu körün oğlu ne istiyorsa verin gitsin.” (Kemal 1987:14,26) Koca Yusuf çelimsiz atı alıp götürür aylarca bakımını yaptıktan atın istediği gibi olmasını sabırsızlıkla bekler ve Azerbaycan varyantında olay şöyle anlatılır:

Koca yilkıcı; uzun caydak çekme bacaklı, nazik ortalı Dürata (Doru) yanaştı, eli yüzünü gözünü, yalını, sağrısını tımarladı. Sonra iri başlı, dolu gözlü kara pürçekli, uzun boyunlu, dökme döşlü, yoğun enli sağrılı, Kırat’a yanaştı. Kırat kışneyip iki ayağının üstüne göğe kalktı, ağzını açıp Ali’ya yönelmek istedi. Alı, atın üstüne kışkırdı, at sesinden onu tanıyıp sakinleşti. Alı Kıratın başını, yüzünü, belini sağrısını tımarladı. Ama sırtında küçük bir batık olduğunu hissetti. “Rövşen bak hele Kırat’ın üstüne ışık düşen yer var mı?” Rövşen baktı ki perdenin arasında iğne boyda deşik var. “Oğul bir iğne deliği deşikten bir keren boyda soğuk gelir, atlar artık büyüdü, sınavlarını verdiler, şimdi Hasan Han’dan intikam alma vakti gelip çattı. Çek atları eğerle, gidip Hasan Han ile hak-hesabımızı görek.” (Abbaslı/Abdulla 2005:51) Bu sahne sanki Türkiye’de çekilen Koroğlu filminin bir kopyası gibidir.

KÖROĞLU DESTANI’NIN BAZI KOLLARI

Koroğlu Destanı’nın kollarından bahsedilirken, kahramanlar neredeyse ölümsüz hale getirilir. Osmaniye/Kadirli’de yapılan derlemede de Koroğlu’nun abıhayatı içtiğinden söz edilmektedir. Ancak bu suyun bulunduğu mekân belirtilmemiştir. “Oğlum! Sabaha bir saat kala, şu çamin dibinden bir su çıkar, atın ve sen dokunmadan beni uyandır, önce ben varıp elimi, yüzümü yıkarsam, Allah tarafından gözüm iyi olacak, buna “Ab-ı Hayat” suyu derler. Atın içip sen de elini yüzünü yıkarsan, atına kıyamete kadar ölüm olmaz.” (Alptekin 2011:91) Destandaki ölümsüzlüğün Azerbaycan’daki anlatımında ise Koroğlu’nun babası olayı şöyle anlatır:

Her kim ki Goşabulağının köpüğünden çimse (yıkansa) kuvvetli bir yiğit, suyundan içse âşık olur. Sesi öyle güçlü olur ki nerede olursa olsun, aslanlar ürker, kaplanlar tüy döker, kuşlar korkusundan kanat bırakır, dağlar taşlar titrer, atlar katırlar tırnak döker. “(Rövşen) yedi yıl tamam oldu, artık vakit geldi Goşabulağını bul, o köpükten bir kap doldur bana getir.” (Abbasi/Abdulla 2005:58) Destanlarda, Köroğlu nağmelerinde poetik figür ve vasıtaların işleme makamlarını ortaya çıkarmak için hususi araştırma gerektirir. Kıratı tarif etmek için koşmadaki tekrarın en güzel nümayişi gösterir ki poetik alametler yerli yerinde büyük bedii maharetle işlenmiştir.

*Eylen deyim Kıratın giymetini
Seksen bin askere mala da verme
Seksen bin ak tüylü kemer öyece
Seksen bin hazine pula da verme*

*Seksen bin yılkiya, seksen bin ata
Seksen bin mahaldan gelen berata
Seksen bin kötene seksen bin çüte
Seksen bin kötenli kala da verme. (Abbasi/Abdulla 2005:38)*

Her halkın kendisine has mücadele ve kahramanlıklarla dolu tarihi, kimi zaman sanatına, kimi zaman sözlü ve yazılı edebiyatına, kimi zamanda şiirine ve müziğine yansımıştır. Bu sebeple diğer destanların yanında, özellikle Köroğlu Destanı, Türk soylu halkların kültüründe daha derin izler bırakmış ve unutulmamıştır. Türkiye, İran, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan ve Tataristan da Köroğlu adı ile maruf yerler, dağlar, yaylalar ve kaleler bulunmaktadır. (İmamverdiyev 2013:309) Köroğlu Destanı'nın Batı (Anadolu, Balkanlar, Kırım ve Kafkasya ötesi rivayetleri) ile Doğu /Türkistan (Türkmen, Özbek, Uygur, Kazak, Karakalpak ve Tacik) olmak üzere iki ana rivayeti ve bu rivayetler arasında teşekkül eden yüzü aşkın kolu bulunmaktadır. (Özkan 1997:224)

Köroğlu Destanı'nın İran Türk edebiyatında farklı bir yeri vardır. İran Türklerinin yaşamakta oldukları araziler Köroğlu'nun somutlaştırıldığı bir coğrafya olarak gösterilebilir. Köroğlu Destanı ilk olarak 25 Ocak 1721 tarihinde Elyas Müşeg tarafından İran'da toplanıp yazıya alınmıştır. 1840 yılında ise İ. Şopen, Aras Nehri sahillerinde Ömer adlı bir halk aşığından topladığı Köroğlu varyantı bu halk destanının temelini oluşturur. (Uzun 2007:16) Köroğlu adına ilişkin ilk bilgiler, Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sine dayanıyor. Seyahatname'sinin üç yerinde Köroğlu'ndan söz eden Evliya Çelebi,

S. Atmaca Azerbaycan ve Türkiye’de Koroğlu Destanının...

birincisinde Koroğlu’nu saz ve çoğür çalan ünlü ustalar arasında gösteriyor. İkincisinde Koroğlu’nun adı ozanlar arasında anılıyor. Evliya Çelebi bu ozanı şöyle tanıtır: “Acayip çoğür çalardı; Kuroğlu, Kuloğlu, Koroğlu... Ötekiler ne bunun gibi çoğür çalabiliyorlar, ne de onun söylediği türde coşku veren şiirler söyleyebiliyorlar.” (Turan 2012:155)

Koroğlu Destanı ile Türk dünyasında kahraman olan Koroğlu’nun bir da âşıklık tarafı vardır. Belinde kılıcı sırtında sazı olan bir âşık olarak da bilinir aynı zamanda.

Koroğlu destanlaşan adı ile daima aramızda yaşayan bir saz şairimizdir. Yazma eserlerde Koroğlu mahlası taşıyan şiirlere daha rastlanır ki bu manzumeler Koroğlu Destanı’ndaki bir takım rivayetler ve şahsiyetlere sıkı sıkı bağlıdır: Ayvaz, Bezirgân, Çamlıbel, Kırat, Bolu Bey’i.. gibi. Bütün bu manzumeler Koroğlu adlı bir şaire mi aittir? Bu konuda kesin bir şey söylememekle birlikte 16. Yüzyıl sonu ile 17. Yüzyılın başlarında Koroğlu adlı bir saz şairinin yaşadığını ve büyük bir şöhret kazandığını söyleyebiliriz. (Güzel/Torun 2008:285)

Kafkas-Anadolu folklor sanatkarı âşık da aynı alametin devam etmesi manevi-genetik birliğinin Kam=Şaman sisteminde geldiğini bir daha tasdikler. Bu bakımdan âşık sanatının mahsulü olana “Koroğlu” destanının aynı keyfiyette uygun gelen bir makamı da oldukça önemlidir. Destancının söylediği gibi Kıratı hırsızlattıktan sonra atını aramak için Osmanlı Paşasının sarayına gelen Koroğlu, elbisesini değiştirerek kendisini bir âşık gibi gösterir: “Günlerin bir günü yolda giderim, saz da omzumda, beni yakaladılar, gözümü bağladılar, nere gittik nasıl gittik bilmedim. Gözümü açtım ki bir dağın üstündeyim, önümde iri yapılı birisi dayanmış, demek ki burası Çenlibel; iri yapılı kişi de Koroğlu imiş. Şimdi beni buraya neden getirdiler? Demek ki bu atın yine deliliği tutup ne kadar deva derman verseler olmuyor, yakınına kim gelirse ya kolunu ya bacağını kırıyor. Koroğlu’nun bir kimyager dostu var, onu bulurlar. Hekim: Bu atın cini var diyor. Bunun yanında üç gece saz çalınmalı, söz okunmalı ki belki bu cin yata. Anladım ki ben başı taşlıyı bunun için getirmişler. Nihayet beni iteleyip saldılar bu atın yanına. O üç günde ben ne çektim onu bir ben bilirim bir Allah bilir. Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi.” Hasan Paşa: “At nasıl oldu kendine geldi mi?” Koroğlu: “evet kendine geldi.” O günden sonra da Koroğlu çalıp okumaya başladı. (Qasımlı 2003:51)

Azerbaycan’da Koroğlu Destanı’nın “Bolu Beyle Koroğlu” kolunda ise: Hükümdar, bütün Paşalara Koroğlu’nun ya ölüsünü ya dirisi demişti. Cemal Paşa’nın canını bir korku sarmıştı. Cemal Paşa: Kim Koroğlu’yu bana getirirse kızım Dünya Hanım’ı vereceğim. Bolu Bey, Dünya Hanım’a âşık olduğundan bunu duyunca, Koroğlu’nu getiririm ancak bir şartla siz de sözünüzde

duracaksınız. Bolu Bey, yanına adamlarını alıp Çenlibel'in yolunu tuttu. Seher açılırken Köroğlu silahsız pusatsız Goşabulağın altındaki kayaya çıkmıştı. Bolu Bey'le yüz yüze geldi. Bolu Bey Köroğlu'nun üstüne başına bakıp "kimsin buralarda ne geziyorsun" dedi. Köroğlu da "ben korucuyum" dedi. Bu arada Mehter Murtuz geldi. "Yalan söylüyor, korucu değil, Köroğlu'nun ta kendisidir" dedi. Bunun üzerine Bolu Bey'in adamları Köroğlu'nu tuttular, ne kadar kötek atılırsa Köroğlu olduğunu söylemedi. Bolu Bey şüpheye düştü. "Belki de gerçekten de bu Köroğlu değil, gel Köroğlu olduğunu söyle de canını kurtar" dedi. Böyle diyende aldı Köroğlu görek ne dedi:

*Köroğlu dediğin bir bel-bellidi,
Çenlibelde devran kuran delidi,
Öz adın Röşendi atam Alıdı*

İnan Bolu ben Köroğlu değilim. (Abbaslı/Abdulla 2005:159,164)

Azerbaycan'daki âşık Cünun ile Anadolu'da anlatılan Âşık Cünun neredeyse aynı: Erzurum'un Paşası Cafer Paşa'nın Âşık Cünun adında bir üstat âşığı ve Kara Pehlivan adında kudretli bir pehlivanı vardır. Âşık Cünun ününü duyduğu Köroğlu'yu görmek arzusundadır, ancak, Paşa, Köroğlu'nun hasmı hatta düşmanı olduğu için onun korkusundan Çamlıbel'e gidememektedir. Âşık Cünun her şeyi göze alarak bir sabah, erzak torbasını beline bağlayıp, sazını omzuna asıp gizlice Çamlıbel'e revan olur. Âşık Cünun'u Köroğlu muhabbetle karşılar, on beş gün ağırladıktan sonra yolcu eder. Nigar Hanım da ona bir at hediye eder. Âşık Cünun Erzurum'a döner. Bu arada Köroğlu rüyasında Demircioğlu'nun yakalandığını görmüş. Delileriyle birlikte Erzurum'a gelmiştir. Telli Hanım ile Demircioğlu'nu evlendirir. (Kafkasyalı 2007:33)

O devirde Koç Köroğlu gibi bir yiğide âşık olmayan kız yoktu neredeyse. Köroğlu'na gönderilen bir mektup üzerine Köroğlu Derbent seferine çıkar.

Demirkapı Derbent de bir Arap Paşa vardı. Paşanın Mömüne adında bir kızı vardı. Mömüne hanım Köroğlu'nun yiğitlik tarifini işitmiş ancak yüzünü görmemişti. Görmeze bilmeze Köroğlu'na âşık olmuştu. Bir gün Köroğlu'na şöyle bir name yazdı:

*Başına döndüğüm ay koç Köroğlu
Eğer yiğit isen gel apar beni
Hasretinden yoktu sabrım kararım
İncidir seraser ahı-zar beni*

*Demirkapı Derbent acep tamaşa
Batıp gözeleri ala gumaşa*

*Adım Möminedi atam Arap paşa
İsterem kendine eyle yar beni.*

Mömine Hanım nameyi hizmetçisi İsa’ya verdi. Bu nameyi Çenlibel de koç Köroğlu’na ver dedi. Köroğlu nameyi alanda kıratı eyerlediği gibi ver elini Derbent’e. Arap Paşa Köroğlu’nu yanına çağırdı. Köroğlu aldı sazı eline:

*Arap paşa sana bir arz eleyim
Yerim haber alsan Muratbeyliyem
Yağı düşman benle kavga başlasa
Eğri kılıç elde düşman kovlaram.*

*Çenlibel’den bu diyara gelmişem
Yazdığınız o ilgara gelmişem
Köroğluyam, nazlı yâre gelmişem
Gerek gözeleri seçip boylayam.*

Arap paşa Köroğlu’nu tanıdı ne için geldiğini anladı. Mömine’yi Köroğlu’na verdi. Köroğlu tekrar Çenlibele döndü aradan uzun yıllar geçti. Bu arada Köroğlu’nun Mömine Hanım’dan bir oğlu oldu. Kürdoğdu delikanlı olunca babasını soruşur, Mömine Hanım’da babasının Köroğlu olduğunu söylediler. Kürdoğdu Çenlibele gelene kadar başından ne haller geçti. Nihayetinde Köroğlu ile karşılaştı. Köroğlu doğrudan oğlu olduğunu öğrenince:

*Başına ben dönüm gül yüzlü oğul
Köroğlu denilen yiğit benim ben
Deli paşaları tahtından salan
Köroğlu deyilen yiğit benim ben.*

*Muhannet olmuştu önümde har
Hodkara yurdunu eyledim dar
Söyle Mömineden ne haberin var
Köroğlu deyilen yiğit benim ben.*

Söz tamam oldu baba oğul birbirlerini tanıdılar kucaklaştılar Çenlibele geldiler. (Abbaslı/Abdulla 2005:325,328)

“Köroğlu’nun Anadolu sahası anlatmalarında yer alan “Köroğlu’nun Dağıstan Seferi ve Oğlu Hasan Bey Kolu”nda Mömine Hanım Paşa’nın kızı olması itibariyle Nigar Hanım gibi yüksek bir sınıfa mensup yönetici bir aileden gelmektedir. Mömine Hanım Köroğlu’nun Çamlıbel dışında evlendiği bir kadındır. Aynı zamanda Köroğlu’nun oğlu Hasan’ın da annesidir.” (Ekici 1999:44)

Boratav, Köroğlu Destanı üzerine yaptığı incelemede, Köroğlu kollarının hemen hepsinde işlenen olayların üçlü bir şemaya uygunluğunu tespit

etmiştir: Ya Köroğlu yahut da arkadaşlarından biri bir kızı yahut değerli bir şeyi almak yahut da kendilerinden alınmış bir şeyi kurtarmak üzere düşman ülkesinde veya meçhul bir diyarda bir maceraya atılır. Gittiği yerde tam muvaffak olacağı zaman yakalanır veya arkasından yetişen askere tek başına karşı koyamaz, mağlup olmak üzeredir. Yakalanmışsa; asılmak üzere iken, cenkte ise; bitap düştüğü bir sırada arkadaşları yetişir, düşmanı mağlup ederler; hep birlikte muzaffer olarak Çamlıbel'e dönerler. (Bekki 2012:95)

Yazılı ve görsel kültürün yaygın olmadığı dönemlerde, köy kahvehanelerinde ya da köy odalarında hikâyelerin, destanların anlatıldığı dönemleri düşünürsek Köroğlu Destanı'nın o dönemlerde ne kadar popüler olduğunu anlarız.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan hemen hemen her âşık, Köroğlu Destanı'nı az veya çok bilir. Mevlüt İhsanî, Murat Çobanoğlu, Şeref Taşlıova, Şevki Halıcı, vb. Köroğlu Destanı'nı anlatan âşıklardan sadece birkaçıdır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde; âşık meclisleri Köroğlu ile başlar ve yine Köroğlu ile biter. Eğer meclisin başında ve sonunda Köroğlu'nun adı anılmazsa (ondan türkü veya şiir okunmazsa), Kırat'ın, âşığın kayınvalidesinin kapısında sabaha kadar kişneyeceğine inanılır. (Alptekin 2011:91) Destan anlatmak bir gelenek bazen de bir kazan kapısıdır. Anadolu da her ilde Köroğlu kendi ağızlarına göre anlatılır mesela Kahramanmaraş ağızıyla Köroğluhan destanı nasıl anlatıyor:

Ökkeş Bilal, ramazan akşamlarında kahvelerde Köroğlu'nu anlatır, en heyecanlı yerinde şapkasını dolaştırarak izleyicilerden 25-50 kuruş para toplarmış. O kadar sürükleyici anlatırmış ki izleyicileri sanki büyülermiş. Yılın birinde Elbistan (kaplıcası) içmesinde Köroğlu'nu anlatıyormuş... Elbistan ağalarından biri kendisini hikâyeye o kadar kaptırmış ki, çocukları gidelim diyormuş. Kendisi Köroğlu'nun zindandan çıkmasını bekliyormuş. Ökkeş Bilal, Köroğlu'nu bir türlü zindandan çıkarmıyormuş, çünkü şapkayı dolaştırdığında iyi para toplanıyormuş. Bu nedenle de uzattıkça uzatıyormuş. Sonunda ağanın sabrı taşmış, erkenden kahveye varıp en öne oturmuş. Fırıldak Ökkeş, gelip masanın üzerine atılan sandalyesine kurulunca Ağa, Ökkeş'e 50 lira vermiş, belinden silahını çıkardıktan sonra: "Ökkeş! Ökkeş! Şu parayı al, amma bugün Köroğlu'nu zindandan çıkarmazsan..." (Alptekin 2011:91) Köroğluhan peşin parayı gördükten sonra Köroğlu zindanı yıkar çıkar. Boratav'ın Köroğlu Destanı kitabında; Köroğlu Destanı'nın Maraş Rivayeti çok önemli bir yer tutar. Bu kitapta Köroğlu'nun Babası Deli Yusuf'u cellâda götürürler ve Deli Yusuf şöyle söyler:

"Ne suçum var bilemedim ben beni

Çok emekler çektim hep zayi oldu

*Ben nettim Paşa’ya ağalar beyler
Dostum ağlar düşmanlarım gülerler*

*Deli Yusuf diler ulu Mevlâdan
Ağ alınma böyle yazmış Yaradan*

*Alim küçük yetim kalur ağalar
Malım mülküm yada kalur ağalar*

*Paşam kurtulmasın dürlü belâdan
Beni gören ibret alur ağalar. (Boratav 2009:217)*

Ayrıca İstanbul, Tobol, Urfa, Yalvaç, Elâziz, Gaziantep, Erzurum, Kars, Erzincan, Van, Bingöl, Çukurova (Adana) Kahramanmaraş, Bolu, Koroğlu’na sahip çıkan vilayetler arasında yerini alır.

Koroğlu anlatmalarının çok eski zamanlarda Orta Asya’da meydana geldiği ve daha sonraki devirlerde farklı coğrafyalarda, farklı sosyo-kültürel şartlarla değişip zenginleştiği fikri, hem kültürel yapıların tarihî gelişimine uygun düşmekte hem de son yıllarda elde edilen verilerle doğrulanmaktadır. Öte yandan, hangi bakış açısıyla ele alınırsa alınsın, değişmeyen bir şey vardır ki, o da, Türkmenlerin diğer kültürel unsurlarda olduğu gibi Koroğlu Destanı’nın gelişmesinde ve yayılmasında önemli, aynı zamanda merkezî bir rol oynadığıdır. Destanın bütün versiyonlarında, Türkmen boylarının hayatıyla ilgili olayların büyük tesiri vardır. (ww.tarihtarih.com) Erişim: 08.06.2016

Koroğlu Destanı’nda öne çıkan destan ile birlikte Koroğlu âşık havaları önemli bir yer tutar. Koroğlu’nun zalimlere karşı karşıya geldiğinde âşıklarda onunla birlik olmuşlardır. Âşık musikisinde adları destanlarla, destan kahramanları yahut onların sevgililerinin adıyla bağlı olan havalar da mühim yer tutar. Bazı zamanlarda havanın asıl adı bir kenara koyulur ve ona metinle bağlı yeni ad verilir. Örneğin: “Koroğlu”, “Atüstü Koroğlu”, “Atlı Koroğlu”, “Basma Koroğlu”, “Bozuğu Koroğlu”, “Gaytarma Koroğlu”, “Döşeme Koroğlu”, “Cengi Koroğlu”, “Zil Gaytağı Koroğlu”, “Koroğlunun Atlandırılması”, “Koroğlu Gaytağı”, “Koroğlunun Döndermesi”, “Koroğlu Lalesi”, “Koroğlu Muhammesi”, “Koroğlunun Orta Gaytağı”, “Koroğlunun Sürütmesi”, “Kürdü Koroğlu”, “Misri Koroğlu”, “Orta Dövüş Koroğlu”, “Piyada Koroğlu”, “Ecemi Koroğlu”, “El gaytağı Koroğlu, yahud Keremi”dir.

Birçok bestekârlarımız, musikişinaslarımız tarafından Koroğlu havaları notaya alınmıştır. Seid Rüstemovun notaya aldığı “Koroğlu” havası, Fikret

Emirov'un "Cengi Koroğlu" (Eldarova 1992:31) önemli örneklerdendir. "Azeri sazı için yazılan "Koroğlu Havaları" isimli eserde, Azerbaycan, İran (Güney Azerbaycan) Kaşkai âşıklarının, Özbek Türklerinin, Anadolu ozanlarının, Türkmen bağşılarının ve Kazak akınlarının repertuarlarında bulunan 75 adet Koroğlu havası notaya aktarılmıştır." (İmamverdiyev 2013:46)

Türk musiki medeniyetinde Adnan Saygun (1907-1991) Cumhuriyet devrinin ilk bestekârlarından ve "Türk Beşleri" gurubu üyelerinden birisiydi. 1973 yılında bestelediği "Koroğlu" operasını Atatürk'e ithaf etmiştir. Azerbaycan'da Üzeyir Hacıbeyli'nin Türkiye'de Adnan Saygun'un isimleri hem halk musikisi hem de Garp musikisinin derin tatbikatçıları ve bilicileri gibi tanınmıştır. Adnan Saygun'un halk destanları arasında bestelediği "Kerem" ve "Koroğlu" operaları, "Yunus Emre" oratoriyası, Üzeyir Hacıbeyli'nin "Leyli ve Mecnun", "Aslı ve Kerem", "Koroğlu" vs. operaları bunu ispat eder. (Elhaxqızı 2009:59)

Üzeyir Hacıbeyli âşık musikisine çok büyük değer vermiştir. Bunu onun en büyük eseri olana "Koroğlu" operasıyla ispat etmiştir. Bestekâr şaheserini âşık musikisi tarzında yapmıştır. Bu muhteşem operanın musikisi, librettosunun esasında dayanan âşık destanı Üzeyir Hacıbeyli'nin sanata verdiği değeri, bağlılığını tek başına ifade eder. Onu çağdaş devrimizin musiki destanı meydana getiren "ustad âşık" rütbesi kazandırır. Operanın ilk önce Koroğlu'nun âşık sureti onun musiki portreleri âşık türküleri, şikestesı, âşık havalardan kaynaklanır. Bestekâr ilk olarak bu operanın partiturasına âşık havalalarının en önemli hususiyetlerinden olan "cığa" şeklini tatbik etmiştir. (Köçerli 2010:17)

Koroğlu ve Gaçak Nebi gibi halk kahramanları hakkında türküler halk arasında geniş yankı uyandırmıştır. Koroğlu'nun insanüstü cesareti, yiğitliği destanın hem nesir, hem de birçok havalalar üste okunan şiirlerde kendi özelliğini korumuştur. Bulara örnek olarak "Koroğlu", "Piyada Koroğlu", "Atlı Koroğlu", "Koroğlu'nun Atlandırılması", "Koroğlu'nun Telimi", "Koroğlu'nun Sürütmesi", "Koroğlu Divanisi", "Bozuğu Koroğlu" vs. (Eldarova 1992:107)

Azerbaycan da tarafımızdan derlenen yirmi altı Koroğlu havası; Bozuğu Koroğlu, Mirsi Koroğlu, Koroğlu güzellemesi, Koroğlu hengı, Cengi Koroğlu, Arabî Koroğlu, Koroğlu dübeyt, Koroğlu geraylı, Sürütme Koroğlu, Bozlu Koroğlu, Rubai Koroğlu, Kanlı Koroğlu. Meydan Koroğlu, Deli Koroğlu, Nefes almaz Koroğlu. Atlı Koroğlu, Piyada Koroğlu, İmran Koroğlu, Ayvazı Peşrev, Koroğlu şikestesı, Tebil-cengi Koroğlu, Laçını Koroğlu, Koroğlu qaytarması, Behmanı Koroğlu, Şirvanın Koroğlu güzellemesi, Koroğlu cengi-dübeyt. Anadolu âşık ve sanatçılarından alınan yirmi beş eser;

S. Atmaca Azerbaycan ve Türkiye’de Köroğlu Destanının...

Köroğlu çeşitlemesi, Kızır oğlu Mustafa bey, Köroğlu meydan içinde, Köroğlu solaklaması, Köroğlu solağı, Bizim ellerin beyleri, Köroğlu, Can Köroğlu, Ayvaz geliyor, Ayvaza imdat gidelim, Selam olsun ağalara, beylere, Ayvaz bu gelen, bu gelen, Ayvaz gelir otağından, Ayvaz güzellemesi, Han Ayvazım yerinde mi? Mert dayanır, namert kaçır, Kırat semahı, Köroğlu demişler, Devir değişti Köroğlu, Kıratın tarifi, Koç yiğitler olmasaydı, Köroğlu gamı, Erzurum Köroğlu.

Bütün Türk dünyasının ortak moral ve kültür değeri olan Köroğlu havalarının toplanması ve unutulmadan bir araya getirilmesiyle bir Köroğlu Ezgileri Antolojisi oluşturulması, önümüzdeki en önemli vazifelerden biridir.

Bu aşamadan sonra ise; başta bütün Türk dünyası olmak üzere, bize komşu diğer coğrafyalarda da Köroğlu Destanı’nın araştırılması, eğer biliniyor veya tanınıyorsa buradaki eserlerin de Köroğlu havaları kapsamına alınması şeklinde mühim bir görev de karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlardan sonra nihai hedef olarak, tüm Türk dünyasının iştirakiyle, ortak bir Köroğlu Enstitüsü oluşturulması en büyük dileklerimizden biridir. Bu enstitü; Köroğlu’yla alakadar tüm sahaları (müzik, folklor ve edebiyat) ve bu ölümsüz halk kahramanını, başta Türk dünyasına, daha sonra ise tüm dünyaya bilimsel temelde tanıttacak ve öğretecek en önemli yoldur. (İmamverdiyev 2013:46,47)

SONUÇ

Türkiye’de hangi insana Köroğlu ile ilgili düşüncelerinizi sorsanız ya okuduklarından ya da duyduklarından ya kendi yaşadığı coğrafyada ya da en yakın bir coğrafyada yaşadığını söyler Köroğlu’nun. Hangi şehir Köroğlu’na ne kadar sahip çıkarsa çıksın Türk dünyasındaki birçok şehirlerde de aynı derecede Köroğlu’na sahip çıkılır. Çünkü Köroğlu Destanı Türk Milletinin ortak destanıdır. Bu yüzdendir ki; “Azerbaycan, Türkmenistan ve Türkiye’de yayımlanmış kitap ve makalelerde araştırmacılar Köroğlu’nun kendi bölgelerinden yaşadığını ispatlamaya üstünlük vermişler.” Ali Şamil Hüseyinoğlu’ndan aktaran (Koz 2014:333)

Basın yayın ve görsel medyanın olmadığı, sesin ve sözün ötelere aktarılmasında halk âşıklarının çok önemli rolleri olmuştur. Bu âşıklar bir nevi insanlar arasında gönül köprüleri kurarak toplumun sevincini, acısını sazları ve sözleriyle paylaşmışlardır. Tarihten günümüze kalan belki de bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda geleneği sürdüren halk âşıklarının hafızalarında hala destanlar mevcuttur. Köroğlu Destanı, gerek Azerbaycan kaynaklarında gerekse Türkiye’deki kaynaklarda, bazı mekân, isim ve ağız farklılıkları haricinde birbirlerine ne kadar yakın olduklarına gördük.

“Köroğlu bir şahıs olmaktan çıkıp adeta bir sembol olarak Anadolu insanının gönlünde taht kurduktan sonra üzerinde çok şeyler yazılmış ve

söylenmiştir. Onun hatırası; Bolu'da Tokat Çamlıbel'de ve Bingöl de canlılığını hala korumaktadır.” Saim Sakaoğlu'dan aktarın (Koz 2014:511)

Köroğlu ister destan kahramanı olsun, ister bu mahlasta çalıp söyleyen bir âşık olsun geçmişten günümüze kalan gerek Anadolu'da gerekse bütün Türk dünyasının ortak kahramanı olarak yaşamaya devam ediyor. İçinde yaşadığımız yüzyıl ve belki de bundan sonra gelecek yüzyıllarda yaşayanların destan kültürü olmayacak. Köroğlu'nun: “Benden selam olsun Bolu Beyine/ Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır...” diye devam eden türküsü gönlümüze yaslanacak, biz de gözlerimizi yumarak Köroğlu Destanı'nın Türkiye varyantı filmini izlemeye devam edeceğiz.

KAYNAKÇA

- Abbaslı** İsrail- Abdulla (2005). Behlul, Köroğlu, Lider Neşriyat, Bakü
Alptekin, Ali Berat,(2011) Batı Versiyonlarında Köroğlu, Millî Folklor, S:91 ,
S.39.
- Artun**, Erman,(2008) Âşıklık Geleneği Ve Âşık Edebiyatı, Kitapevi Yay.,
İstanbul .
- Bekki**, Salahaddin, (2012), Köroğlu Keleşlerinden Köse Kenan'ın Evlenme
Yolculuğu
Millî Folklor, S:95s.626,627.
- Boratav**, Pertev Naili, (1999)Köroğlu Destanı Kırmızı Yayınları, 1. Baskı,
İstanbul 2009.
- Ekici**, Metin, (1999)Anadolu Sahası Köroğlu Anlatmalarında Kadın Tipler,
Milli Folklor, S:44 , S.14.
- Elçin**, Şükrü,(1997) Halk Edebiyatı Araştırmaları Iı, Akçağ Yayınları, Ankara
- Eldarova**, Emine, Azerbaycan Âşık Sanatı, Elim, Bakü 1992.
- Elxanqızı**, Aynur, Konservatoriya , Elmi Neşriyat, Bakü 2009.
- Gökçeli**, Yaşar Kemal, (1987) Üç Anadolu Efsanesi, Ykb Yay., ,21. Bsk,
İstanbul
- Gökçimen** Ahmet, (2014)Köroğlu Destanı'nın Türkmen Varyantında Kafkas
Coğrafyası, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, S:52,
S.217.
- Güzel**, Abdurrahman-Torun Ali, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yay.,
Ankara 2008.

- S. Atmaca Azerbaycan ve Türkiye’de Koroğlu Destanının...
- İmamverdiyev**, (2013), İlgar, Türk Dünyasında Koroğlu Havaları, Türk Yurdu Dergisi, C:33, Sayı:309 S.46,47.
- İsmayılov**, Hüseyin,(2002) Aşık Yaradıcılığı, Elm Neşriyat, Bakü
- Kabaklı**, Ahmet,(2006) Aşık Edebiyatı Tev Yay., İstanbul
- Kafkasyalı**, Ali, (2007)Azerbaycan, İran Ve Türkiye Halk Hikâyelerinde Erzurum, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, S:33, (2007), S.120.
- Kaya**, Doğan, Koroğlu Kollarının Yeni Varyantları, Türklük Bilimi Araştırmaları, Sivas, S:5 (1997), S.314.
- Koz**, M.Sabri, Koroğlu Kitabı, Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayınları, İstanbul 2014.
- Köçerli**, İrade, Aşık Sanatı, Bakü 2010.
- Kutsi, Tahir, Türk Halk Şiiri Antolojisi, Toker Yay., İstanbul 1978.
- Özkan**, İsa,(1997) Koroğlu Destanı’nda Kahramanlık Ve Atının Doğuşu İle İlgili Motiflerin Tahlili, Türk Dili, S:549 S.230.
- Qasımlı**, Muharrem, Ozan Aşık Sanatı, Uğur Neşriyat, Bakü 2003.
- Turan, Metin, Bireysel Halk Edebiyatı (Aşık Edebiyatı) Açıköğretim Fakültesi Yay., No: 583.
- Uzun**, Enver,(2007) İran Türk Folkloru, Trabzon .
- Veliyev** Kamil, (1980) Elimizden Obamızdan, Gençlik, Bakü
- [Http://Acikogretimedebiyat.Com/Halk-Hikayesi/Article/1167-Kahramanl-K-Hikayeleri/18](http://Acikogretimedebiyat.Com/Halk-Hikayesi/Article/1167-Kahramanl-K-Hikayeleri/18) (Erişim:08.06.2016)
- [Https://Www.Tarihtarih.Com/?Syf=26&Syz=358008&/T%C3%Bcrkmenistanda-Destan-D%C3%Bcrnyas%C4%B1-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Arslan-](https://Www.Tarihtarih.Com/?Syf=26&Syz=358008&/T%C3%Bcrkmenistanda-Destan-D%C3%Bcrnyas%C4%B1-/-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-Mustafa-Arslan-) (Erişim: 08.06.2016)

